

Виллем Альберт Шольтен — солом'яно-картонний король Нідерландів

При розгляді проблем зростання економічного потенціалу західноєвропейських країн у середині XIX ст. було зосереджено увагу на особливостях промислового розвитку Нідерландів. Саме в цей період країна переживала бурхливий розвиток. На її теренах створювались нові підприємства, деякі з яких помалу перетворювались на потужні фінансово-промислові компанії, які на довгі часи визначили економічний вигляд Нідерландів. Безумовно, що великий вплив на долю цих компаній мали постаті їх організаторів. Завдяки кропіткій праці, таланту, підприємницькій вдачі вони рік за роком рухались у напрямку створення потужного бізнесу.

Прикладом саме такого підприємця є людина на ім'я Виллем Альберт Шольтен. Розглянемо основні етапи становлення його промислової імперії. Вживання поняття «імперія» щодо бізнесу В. А. Шольтена зовсім не випадкове. Бо за час свого життя він заснував близько 24 виробництв, як на території Нідерландів, так і у інших країнах [3]. Причому саме його ім'я пов'язано з початком розвитку сільськогосподарчої промисловості в Європі. Виллем Альберт Шольтен народився 6 жовтня 1819 на півночі Нідерландів у місці Гронінген. У 1837 р. в Тондені (провінція Гелдерланд) він розпочинає разом зі своїм дядьком бізнес по виробництву картопляного крохмалю. Через два роки він переніс виробництво на завод у сусідньому Уорнсвельді. Але цю фабрику у 1841 р. спіткала невдача, вона згоріла. Незважаючи на це, вже у 1842 р. В. А. Шольтен ввів в дію фабрику картопляного крохмалю в Фокшолі провінції Гронінген. Вже через п'ять років ця фабрика зазнала серйозної модернізації. Отримавши позику у свого тестя, відомого торговця зерном з Гронінгена, він повністю позбавився на підприємстві кінської тяги і перейшов до використання парової машини [4]. Ця інвестиція надала підприємству великої конкурентної спроможності. А В. А. Шольтен зміг розширити свій бізнес. З'являються нові фабрики по виробництву картопляного крохмалю в Хогезанді, жаровня для картопляного солоду в Сашпемеїрі, фабрика по переробці саго в Зудбруку.

На основі основних виробництв виникали і супутні підприємства. Фабрики Шольтена виробляли клей, спиртні напої (картопляний джин). На заводах Шольтена активно переробляли залишену фермерами після вирощування зернових солому. Вона йшла на виробництво картону та паперу. Згодом, В. А. Шольтен отримав прізвисько — солом'яно-картонний король. А його компанія вважається першою голландською промисловою багатонаціональною компанією. Слід зауважити, що не всі його капіталовкладання були успішними. Так, гарний прибуток давали підприємства, які знаходились у Німеччині. П'ять заводів в Пруссії на протязі 60 років існування приносили рекордні прибутки, а в регіоні Бранденбург він взагалі був монополістом сільськогосподарської промисловості. У Російській імперії він також мав два заводи. Перший був побудований в 1872 р. у Петраківській губернії (створена у 1867 р. із території Варшавської, Калишської і Калецької губерній). Але цей завод не давав прибутку, так як був погано розташований і мав негарний менеджмент. Згодом цей завод був закритий. А от завод, який розпочав свою роботу у 1881 р. у місці Новий двір, що недалеко від Варшави, став одним з найприбутковіших у імперії В. А. Шольтена [4]. Але так було до 1887 р., поки в Російській імперії не вийшов закон, який не давав права іноземним громадянам володіти підприємствами.

Дослідження підприємницької діяльності А. В. Шольтена прямим чином пов'язано і з історією економічного розвитку України. Його два заводи були побудовані на території Австро-Угорщини. Перший — у 1871 р. поблизу міста Тарнуво, а другий — у 1875 р. у Тернополі [4]. Що ж відомо про діяльність цього підприємства? Розпочинаючи свій бізнес у цьому регіоні, В. А. Шольтен йшов по схемі, яка діяла для налагоджені роботи всіх підприємств, які знаходились за межами Нідерландів. По-перше, ці філіали знаходились у тісному зв'язку з головною конторою в Гронінгені. На вищих керуючих посадах у філіалах завжди були саме голландці. По-друге, особисто В. А. Шольтен здійснював ретельний контроль за виробництвом і фінансами підприємств.

Слід зауважити, що саме цей фактор завжди був вирішальним для подальшої долі заводів. Дуже часто негнучкий характер

В. А. Шольтена не давав йому можливості пристосуватись до місцевих умов, сприйняти інше відношення до праці, ніж існувало в його рідних Нідерландах.

По-третє, В. А. Шольтен завжди звертав увагу на можливість паралельного розвитку свого бізнесу в регіоні. Так, наприклад, крім розвитку заводу у Тернополі, він розпочав інвестувати гроші у нафтові родовища регіону та у будівництво залізних доріг, у вівчарство [2]. Але відомо, що завод у Тернополі не виправдав надій підприємця. Вартість доставки сировини була значною, додавались і непорозуміння з місцевими робітниками. Все це призвело до продажу заводу. В. А. Шольтен завжди казав, що завдяки його кропіткій праці, старанності, енергії і тому, що він дбає за своє діло, йому не важливо, чи втратить він декілька сотень тисяч гульдєнів [4]. Слід зазначити, що вмiле керування фiнансами, бiржовi операцiї, вигiднi банкiвськi вклади також надавали iмперiї В. А. Шольтена стабiльностi. Тому i втрату заводу в Тернополi вiн не вважав великою проблемою. Саме тому в нiдерландськiй лiтературi, присвяченiй iсторiї бiзнес-дiяльностi В. А. Шольтена, цьому моменту придiлено дуже обмаль уваги.

Подив викликає вiдсутнiсть вiдображення дiяльностi В. А. Шольтена в сучаснiй українськiй iсторiографiї. Скажiмо бiльше, взагалi, питання iсторiї iнвестування, розвитку iноземних пiдприємств у захiдних рiгiонах України у ХІХ ст. носять загальний характер. Ось наприклад: «Наприкінці ХІХ ст. нафтова промисловiсть притягнула в Галичину австрiйськiй, бельгiйськiй, голандськiй, нiмецькiй, французькiй капiтал. У Прикарпатському нафтовому басейні на 1896 р. діяло 7 австрiйськiх фiрм, 4 бельгiйськiх, 4 голандськiх, 3 французькiх, 3 нiмецькiх iз загальним капiталом 45 млн крон» [1]. Такi загальнi вiдомостi зустрiчаєм у багатьох авторiв статей. А от докладного викладення iсторiї пiдприємницької дiяльностi цих фiрм майже не має. А деякi з робiт сучасних iсторикiв замiсть посилянь на архiвнi документи мають значну кiлькiсть посилянь на роботи, якi були виданi у 70–80 р. ХХ ст. (Туполев Б. М. Експансiя германського iмперiалiзму в юго-восточнiй Європе в концi ХІХ – началi ХХ века. Москва: Наука, 1970. 334 с., Хонiгсман Я. С. Проникнення iноземного капiталу в економiку Захiдної України в епоху iмперiалiзму (до 1918 р.). Львiв: Вид. Львiвського унiверситету, 1971. 254 с.).

Дуже прикро, що питання про історію створення та функціонування іноземних підприємств поки що не увійшли до поля наукового інтересу сучасних істориків. На наш погляд, докладне неупереджене вивчення цих питань надало б можливості отримати відомості про особливості складання ринку праці, умови труда, були б неоціненними з точки зору вивчення регіональних аспектів розвитку економіки, гарно вписались би у краєзнавчий аспект вивчення історії.

1. Малиута О. В. Український ринок в економічних системах російської та австро-угорської імперій другої половини XIX – початку XX ст. (на прикладі цукрової та нафтової промисловості). [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/9438/1/35_8_Maliuta.pdf
2. Hoesel R., van, Narula R. Multinational enterprises from the Netherlands. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://cutt.ly/elJjxQS>
3. Janssen M. 7 historische ondernemers. Doeners en durfals. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.historischnieuwsblad.nl/7-historische-ondernemers>
4. Knapp D. Voor geld is altijd wel een plaats te vinden. De firma W. A. Scholten (1841–1892). De eerste Nederlandse industriële multinational. [Електронний ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://www.yumpu.com/en/document/read/23940197/the-wa-scholten-company>

Мартинюк А. В.

Трансатлантична работорівля та її історико-культурні наслідки

Торгівля людьми — це одна з актуальних проблем сучасної України й усього світу. 30 липня святкують Всесвітній день боротьби з торгівлею людьми. На жаль, в сучасному світі проблеми рабства і торгівлі людьми, так само як і примусу до праці, як і раніше, актуальні. Незважаючи на протидію міжнародних організацій, до кінця впоратися з торгівлею людьми не вдається. Особливо в країнах Азії, Африки і Латинської Америки, де місцева культурно-історична специфіка, з одного боку, і колосальний рівень соціальної поляризації, з іншого боку, створюють підґрунтя для збереження такого страшного явища, як работорівля.